

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, професора,
професора кафедри цивільно-правих дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ
Шишки Олександра Романовича

на дисертацію **Костів Марії Тарасівни**
на тему «Приватноправові відносини з іноземним елементом
з надання грантової допомоги»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження, представленого в дисертації, не викликає сумнівів. Так, повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року засвідчило критичну важливість грантової допомоги в контексті забезпечення потреб зовнішнього фінансування. Вона також актуальна в контексті сучасних політичних, соціальних та економічних викликів, з якими Україна стикається зараз. Тому грантова допомога в даному випадку є не лише інструментом реалізації стратегічних напрямків розвитку країни, але і механізмом захисту прав і свобод громадян, а також підтримки та зміцнення обороноздатності України.

Відтак, наукове осмислення цивільних правовідносин щодо надання грантової допомоги з іноземним елементом має значну практичну та теоретичну цінність. Це обумовлено тим, що взаємодія різних суб'єктів – від держави до приватного сектору – з міжнародними донорами та іноземними організаціями в процесі отримання грантової допомоги вимагає чіткого правового регулювання. Понятійний апарат, форми та механізми надання грантів, особливості їх договірної регулювання, правовий статус учасників грантових відносин, права та обов'язки сторін, процедури та механізми контролю за використанням грантових коштів, правові наслідки надання та отримання грантів, а також податкові та інші економічні аспекти грантових відносин, особливості регулювання міжнародних грантових відносин, включаючи питання юрисдикції, застосування законодавства, вирішення

спорів, а також механізми реагування на грантові відносини в умовах надзвичайних обставин, таких як військові дії або інші кризові ситуації, мають бути чітко визначені у законодавстві та належним чином систематизовані. Крім того, потрібно враховувати, що сучасні військові дії на території України вимагають не тільки підвищення ефективності використання зовнішніх джерел фінансування, але й забезпечення юридичної чистоти та прозорості цього процесу. Дослідження цих питань в дисертації дозволить виробити конструктивні пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання цих відносин в Україні.

Ця дисертація є своєчасним та актуальним дослідженням, що висвітлює достатню більшість проблемних аспектів щодо цивільно-правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з наданням грантової допомоги. Виклики, що стоять перед Україною, вимагають розробки науково обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення діючого правового регулювання у цій сфері, що робить дане дослідження особливо цінним та необхідним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій виявляє значний вклад вчених у вивчення цивільно-правових аспектів безоплатної передачі майна та надання грантів. Це роботи таких вчених, як А. М. Ісаєва, С. О. Почтарьова, М. О. Михайлівої, І. В. Братка, Д. О. Борисова, І. М. Кучеренко, О. І. Зозуляк, В. В. Кочина, В. О. Чепурнова, О. Ю. Літвіної, М. В. Менджул, Є. М. Ключевої, В. В. Новікової та Р. В. Бойко. Проте, необхідно підкреслити, що всебічний аналіз приватноправових відносин з іноземним елементом в контексті надання грантів в Україні все ще залишається недостатньо вивченим. Отже, ця тема залишається актуальною та вимагає додаткового наукового осмислення. Тому, на мій погляд, тема дисертації відповідає актуальним потребам нашого суспільства та є доречною та вчасною для дослідження.

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертаційна робота Марії Тарасівни Костів яскраво демонструє успішне використання основних методологічних підходів сучасної правової науки в

актуальній темі дослідження. Шляхом аналізу наукових джерел стає очевидним, що здобувачка досягла обґрунтованості наукової новизни, поєднавши це з високим рівнем теоретичної підготовки. Результати апробації роботи були представлені та отримали визнання у науковому співтоваристві.

Самостійний науковий пошук здобувачки призвів до високого рівня аргументації та доказовості в межах наукової новизни та запропонованих висновків. Це свідчить про високий рівень самостійного наукового пошуку та значні досягнення, які мають велику цінність у сучасній правовій науці. Отже, автор наукової роботи повністю виконав поставлені завдання.

Дисертація Марії Тарасівни Костів є першим комплексним дослідженням договірних відносин з іноземним елементом у контексті надання грантової допомоги. Протягом дослідження здобувачкою були сформульовані авторські висновки та пропозиції, що мають наукову новизну.

Дослідниця визначила договір з надання гранту як підвид договору пожертви в межах інституту дарування, де грантодавець передає безоплатно та безповоротно грошові кошти грантоотримувачу з обов'язком використати їх відповідно до мети проєкту та протягом визначеного строку. Пропонуються також істотні умови договору, які включають опис гранту, проєкту, строк використання, права та обов'язки сторін, звітність, контроль та відповідальність, а в разі наявності іноземного елементу – додаткові умови, які регулюють застосовне право та порядок вирішення спорів. Ці підходи можуть служити основою для подальшого законодавчого вдосконалення в Україні, що стосується договору з надання гранту.

Також відзначається удосконалення розуміння безоплатності у відносинах з наданням грантів, враховуючи можливість отримання грантодавцем економічної вигоди, яка впливає на його ділову репутацію. Крім того, розглядається питання приватноправових відносин з іноземним елементом у наданні благодійних грантів, а також необхідність створення сприятливого податкового режиму для іноземних грантодавців, включаючи можливість отримання податкових знижок та співпрацю з організаціями-

посередниками.

Так заслуговує уваги висновок на необхідність створення сприятливого податкового режиму для іноземних грантодавців шляхом: а) можливості отримання ними податкових знижок у випадку надання грантів українським грантоотримувачам; б) встановлення співпраці між інститутами громадянського суспільства в Україні та організаціями-посередниками [Transnational Giving Europe (TGE)]; в) внесення змін до міжурядових угод про уникнення подвійного оподаткування, які б дозволяли іноземним грантодавцям отримувати податкові преференції; дістало подальшого розвитку. Дослідження цих аспектів заслуговує на подальшу увагу, оскільки вони можуть сприяти підвищенню ефективності грантової допомоги в Україні, сприяючи її соціальному та економічному розвитку.

Аргументованим є висновок авторки про необхідність закріплення в Законі України "Про благодійну діяльність" таких форм благодійної діяльності як волонтерство та гуманітарна допомога. Це може сприяти більш ефективному використанню грантів для підтримки важливих суспільних ініціатив.

Вартий уваги також і висновок, що нецільове використання або несвоєчасне подання звітів з використання грантів є порушеннями таких договірних зобов'язань. Тому, як зазначається авторкою, важливим є убезпечення грантодавців від випадків коли грант може використовуватись не за призначенням. В цьому важливу роль відіграють запобіжні заходи у вигляді включення в умови договору спеціальних перевірок використання грошових коштів, наприклад умов про проведення незалежної аудиторської перевірки. Як правило, у кожного грантодавця є свої певні вимоги до проведення аудиту фінансових звітів проєктів. Крім того, одним із дієвих механізмів у разі порушення зобов'язання з надання гранту з боку грантоотримувача є застосування до нього заходів оперативного впливу. Зокрема, в межах відносин з надання гранту це припинення надання грошових коштів. Вважаю, що ці рекомендації можуть бути корисними як для грантодавців, так і для

грантоотримувачів, оскільки вони сприятимуть створенню більш прозорих і ефективних механізмів управління грантовими коштами.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Демонстрація високої кваліфікації здобувача в ключових аспектах обраної теми проявляється у дослідженні змісту дисертації та наукових публікацій авторки. Експертиза підтверджує їх високу обґрунтованість та системність у викладенні, що свідчить про високий рівень науково-практичної підготовки здобувача та значні досягнення у самостійному науковому пошуку.

Результати дослідження були апробовані на наступних науково-практичних конференціях: «Приватноправові принципи регулювання суспільних відносин: досвід ЄС та України» (м. Київ, 2020 рік), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 2021 рік), науково-практичній конференції, присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав» (м. Харків, 2021 рік).

Дисертація Марії Тарасівни Костів «Приватноправові відносини з іноземним елементом з надання грантової допомоги» та наявні публікації здобувача характеризуються високим рівнем обізнаності у багатьох галузевих науках, що свідчить про належний науково-теоретичний рівень її виконання.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дослідженні використано широкий спектр філософських, загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили отримання об'єктивних та достовірних результатів.

Діалектичний метод був використаний для теоретико-правової характеристики гранту та визначення його місця в цивільно-правових відносинах. Системний метод був застосований для дослідження приватноправових засад регулювання благодійної діяльності та ролі грантів та гуманітарної допомоги в підтримці інститутів громадянського суспільства та

держави під час військової агресії росії. Формально-логічний метод був застосований при аналізі наукових праць та законодавства, а також для приватноправової характеристики договору з надання гранту та визначення цивільно-правової відповідальності суб'єктів транскордонних приватноправових відносин з надання грантів. Застосування порівняльно-правового методу дозволило встановити положення про правопорядок, який має бути застосований до відносин з надання грантів з іноземним елементом, а також розкрити податкові стимули для іноземних грантодавців.

Використання цих методів допомогло досліднику провести глибокий і всебічний аналіз проблеми, що дозволило сформулювати обґрунтовані висновки та рекомендації.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертанткою виконані всі поставлені у дисертації наукові завдання, а саме: надано теоретико-правову характеристику гранту та визначено його місце в цивільно-правових відносинах; з'ясовано приватноправові засади регулювання благодійної діяльності; визначено місце грантів та гуманітарної допомоги в підтримці інститутів громадянського суспільства та держави під час військової агресії росії; розкрито правовий статус грантодавців та грантоотримувачів; надано приватноправову характеристику договору з надання гранту; з'ясовано положення про правопорядок, який слід застосовувати до відносин з надання грантів з іноземним елементом; встановлено особливості цивільно-правової відповідальності суб'єктів транскордонних приватноправових відносин з надання грантів; розкрито податкові стимули для іноземних грантодавців.

Таким чином, високий рівень оволодіння Марією Тарасівною Костів методологією наукової діяльності, її здатність до самостійного наукового пошуку та повне виконання всіх поставлених в роботі наукових завдань свідчать про її наукову компетентність та високий рівень виконання поставленого наукового завдання.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Досягнуті в процесі досліджень результати можуть бути використані у законотворчій діяльності в частині визначення місця інституту договору з надання гранту в цивільному праві, його змісту, у практичній діяльності – в процесі реалізації проєктів на які надається фінансування у вигляді грантів, у науково-дослідницьких цілях – для формування підґрунтя для наступних наукових досліджень.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Експертиза підтвердила, що дисертація Марії Тарасівни Костів є цілісним, завершеним науковим дослідженням. Її зміст характеризується структурованістю, враховуючи не лише правовий аспект, але й практичні аспекти та отримані результати (висновки). Крім того, вона відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо оформлення дисертацій та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти про присудження такого ступеня, що було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертація містить необхідні структурні елементи: анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які включають в себе вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (178 найменувань на 18 сторінках) і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 182 сторінки, з них 144 сторінки є основним текстом.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження та викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** авторкою обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, визначено мету, задачі, предмет та об'єкт дослідження, надано характеристику використаних методів, визначено наукову новизну отриманих результатів, охарактеризовано особистий внесок авторки, надано інформацію про апробацію матеріалів дисертації, зазначено структуру та загальний обсяг дисертації.

У **першому розділі** надано приватноправову характеристику гранту, розглянуто правове регулювання благодійної діяльності в Україні та вплив грантів на спроможність держави Україна та її інститутів протистояти повномасштабному вторгненню росії.

У **другому розділі** розкрито договірні відносини з надання гранту, зокрема правовий статус грантодавців та грантоотримувачів, надано приватноправову характеристику договору з надання гранту.

Третій розділ стосується особливостей приватноправових відносин з іноземним елементом при наданні грантів. У цьому розділі розглянуто питання правопорядку, який слід застосовувати до відносин з іноземним елементом при наданні грантів, визначено особливості цивільно-правової відповідальності суб'єктів транскордонних приватноправових відносин з надання гранту та досліджено податкові стимули для іноземних надавачів грантів.

У дисертаційній праці запропоновано авторське визначення терміну грант що дало можливість сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення мети дослідження.

Список використаних джерел. У дисертації М. Т. Костів використано 178 джерел, які широко охоплюють наукові публікації та нормативно-правові акти в обраному досліджуваному напрямку.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дослідження, представлені у дисертації Марії Тарасівни Костів на тему «Приватноправові відносини з іноземним елементом з надання грантової допомоги», можуть бути рекомендовані для використання не лише у науково-дослідній сфері, а й у нормотворчій та правозастосовній діяльності.

Разом із визначенням вище, дисертаційному дослідженню притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко погодитись чи які потребують додаткової аргументації на захисті. Зокрема:

1. Потребує уточнення правова позиція авторки щодо розуміння безоплатності договору з надання гранту. Зокрема, авторкою вказується, що за

«юридичною характеристикою договір з надання гранту ... є безоплатним» і його «доцільно ... виокремлювати окремо в системі безоплатних договорів» (стор.116-117, 158). При цьому у роботі пояснюється, що «ознака безоплатності характеризується відсутністю зустрічних вимог у надавача такої допомоги» (стор. 7, 28, 107). Однак у п. 4 новизни «вперше» зазначено, що грантодавець має право проводити аудит використання гранту, а обов'язки грантоотримувача включають подання звітів відповідно до встановленого графіку і надання первинної документації щодо використання гранту (стор. 23, 110). Також, в роботі пропонується вважати порядок подання звітності та здійснення контролю за використанням гранту однією з істотних умов договору про надання гранту (стор. 22 та 109). Враховуючи ці аспекти, така позиція вимагає додаткового уточнення та роз'яснення.

2. Положенням першим новизни «вперше» авторкою запропоновано визначення гранту, як «грошових коштів у національній та/або іноземній валюті», що, безперечно, є новим і цікавим поглядом. В обґрунтування такої позиції в роботі наводяться аргументи, що «.. надання гранту в якості нерухомого майна є помилковим», оскільки «... відносини з надання гранту характеризуються безоплатністю, тобто відсутністю зустрічних вимог зі сторони надавача гранту» (стор. 34-35). Видається, що такі аргументи не є достатньо переконливими та потребують додаткового обґрунтування, особливо враховуючи сучасних тенденцій та практик використання грантів. Тим паче, що в дисертації аналізується ряд нормативно-правових актів, які передбачають, що крім грошових коштів предметом гранту можуть бути також і інше майно (стор. 26-28). Це, наприклад, стосується Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII та Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. Це допускає також і Рамкова військова угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки від 16.10.2020, в якій грант визначається як грошові або інші засоби, що передаються безоплатно. Тому, враховуючи вузький підхід до поняття гранту хотілось би почути аргументи та переваги запропонованого

Вами визначення.

3. У вашому дисертаційному дослідженні ви досліджуєте цивільно-правові відносини в сфері надання грантів, з особливим акцентом на договірне регулювання та зміст таких правовідносин. Про що свідчить мета вашого дослідження, яка сформульована на стор.20 дисертації. На сторінках 109-111 ви аналізуєте права та обов'язки сторін в договорі про надання гранту і пропонуєте істотні умови цього договору. Ваші висновки та аналіз зрозумілі та цінні для науки цивільного права, однак виникає питання щодо самих договірних правовідносин з надання гранту. Зокрема, договірні правовідносини з надання гранту є одним єдиним правовідношенням, зміст якого становлять наведених на стор.110-111 права та обов'язки між сторонами, чи це умовна назва системи взаємопов'язаних правовідносин, кожна з яких регулює окремі аспекти договору? Також, хотілось би почути і відповідь щодо об'єкту прав та обов'язків за договором з надання гранту.

4. В дисертаційній роботі вами аналізуються різноманітні форми допомоги, включаючи «грантову допомогу», «міжнародну технічну допомогу», «благодійну допомогу», «благодійний грант», «меценатську допомогу», «волонтерську допомогу» та «гуманітарну допомогу». Чи є зв'язок і відмінності між цими формами допомоги? Чи можна вважати грантову допомогу основною категорією, до якої можна віднести інші види допомоги, чи вони представляють собою окремі незалежні категорії?

Загалом, зазначені зауваження не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Марії Тарасівни Костів, а носять, здебільшого, дискусійний та рекомендаційний характер та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічною доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Марії Тарасівни Костів це самостійне розгорнуте дослідження.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.

Дисертація «Приватноправові відносини з іноземним елементом з надання грантової допомоги», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано обґрунтовані наукові результати, що відзначаються новизною і за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановлених абз. 2 п. 29 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 зі змінами, наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами та пунктами 5–8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Костів Марія Тарасівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Олександр ШИШКА